

Soğuk Savaşa Doğru: Türk Yazarların Kaleminden Potsdam Konferansı

Towards the Cold War: The Potsdam Conference Through the Pen of Turkish
Authors

Arzu BOY¹

Öz

II. Dünya Savaşı, Almanya başta olmak üzere büyük devletlerin kendi menfaatlerine göre davrandığı bir ortamda başladı. Büyük bir hızla yayılım gösterdi. Mihver ve Müttefik güçlerin mücadele ettiği savaşta Almanya, Mihver bloğunun başını çekmiş, “hayat sahası” politikasını gerçekleştirmek için bütün gücüyle mücadele etmiştir. 17 Temmuz - 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında toplanan Potsdam Konferansında barış ve huzurun nasıl temin edileceği konuları konuşulmuş olsa da Almanya’dan Nazizm’in uzaklaştırılması, Almanya’nın paylaşımı, Almanya’nın tehdit olarak görülmemesi için etkisiz hale getirilmeye çalışılmasına ağırlık verilmiştir. Rusya’nın talepleri masaya yatırılmış ve bu taleplere Türkiye’nin tepkisi ortaya koyulmuştur. Rusya’nın tarihi emellerinden vazgeçmeyerek konferansta Kars ve Ardahan gibi toprakları istediği ve bu talepleri Türkiye’nin reddedişi, tarih tekerrürden ibarettir sözünü bir kez daha haklı çıkarmıştır. Toprak talebinin yanı sıra Boğazlarda söz sahibi olmak istemesi de Rusya’nın her bulduğu fırsatta Türkiye’yi sıkıştıracağını göstermiş, İnsanlığın çok yara aldığı ve maddi manevi sıkıntılarının nasıl atlatılacağı konuşulmuştur. Bu bağlamda çalışmada Potsdam Konferansındaki meseleler basında çıkan değerlendirmeler merkezinde ele alınmış, farklı yazarların kalemlerinden farklı görüş açılarıyla meseleler değerlendirilmiştir. Araştırmalar esnasında Türk Diplomatik Arşivi, ulusal gazeteler ve telif eserlerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Dünya Savaşı, Almanya, Potsdam Konferansı, Rusya, Boğazlar

Abstract

World War II started in an environment where the major powers, especially Germany, acted according to their interests and advantages. It spread quickly. In the war in which the Axis and Allied powers fought, Germany led the Axis bloc and fought with all its might to achieve its “living space” policy. Although the Potsdam Conference, which convened between July 17 and - August 2 1945, discussed how to ensure peace and tranquility, the emphasis was on the removal of Nazism from Germany, the division of Germany, and efforts to neutralize Germany so that it would not be seen as a threat. Russia’s refusal to give up its historical ambitions and its demand for territories such as Kars and Ardahan at the conference and Turkey’s rejection of these demands have once again justified the saying that history repeats itself. In addition to the demand for territory, Russia’s desire to have a voice in the Straits showed that Russia would oppress Turkey at every opportunity it found, and it was discussed how to overcome the material and moral difficulties that humanity suffered. In this context, the issues at the Potsdam Conference were discussed at the center of the evaluations in the press, and they were evaluated from different perspectives by different authors in this study. The study utilized the Turkish Diplomatic Archive, national newspapers, and copyrighted works were used during the study.

Keywords: World War II, Germany, Potsdam Conference, Russia, Straits

1 Doç.Dr., Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, Tarih Eğitimi ABD, arzunar@Kafkas.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-7611-7975>, <https://ror.org/04v302n28>

Makale Türü/ Article Type: Derleme Makalesi/ Review Article

Geliş Tarihi/ Received Date: 14.07.2024 – Kabul Tarihi/Accepted Date: 25.11.2024

Atıf İçin/ For Cite: Boy A., “Soğuk Savaşa Doğru: Türk Yazarların Kaleminden Potsdam Konferansı”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2025;24(1):560-575

<https://doi.org/10.17755/esosder.1511282>

License: CC BY-NC 4.0

Giriş

1940'a doğru bütün dünyayı etkileyecek savaşın ayak sesleri gelmeye başlamıştı. I. Dünya Savaşını bitiren anlaşmalar yenilen devletler için çok ağır şartlar getirmişti. Bu durum devletleri yeniden harekete geçirmiş, devletler, mihver ve müttefik olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Mihver Devletlerini Almanya, İtalya ve Japonya, müttefikleri ise Fransa, İngiltere ve Rusya oluşturmuştur (Turan ve Diğerleri, 2010: 285). İkinci Dünya Savaşı 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'yı işgali ile başlamış ve kısa sürede bütün dünyayı etkisi altına almıştır. Savaş sonucunda Mihver güçleri büyük bir yenilgi almıştır (Mustafa Keskin ve Diğerleri, 1995: 236).

II. Dünya Savaşında Almanya'nın yenilmesinin ardından 17 Temmuz -2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Potsdam Konferansı toplanmıştı. Bu, II. Dünya Savaşı'nın en son konferansıydı. Üç büyükler yani ABD, Rusya ve İngiltere katılmıştı. ABD adına Truman, Rusya adına Stalin, İngiltere adına yarısına kadar Churchill katılmış, Churchill'in seçimleri kaybetmesiyle Clement Attle konferansa devam etmiştir (Savran, 2015: 119). Konferansın öncesinde özellikle Churchill, Potsdam için acele etmiştir. İngiliz ve ABD ilişkileri o dönemde çok iyi gittiği için bu ilişki bozulmadan Potsdam'ın toplanmasını istemiştir. Truman ise atom bombası çalışmalarını bitirmediği için daha geç bir tarihte toplanmayı uygun görmüş ve sonuç itibarıyla konferans Temmuz'da toplanmıştır (Sülün, 2016: 216).

Potsdam Konferansı, bütün devletlerin umut beslediği ve dünyaya barışı getireceği düşünülen bir konferanstı. Bu bağlamda kendinden önce yapılan bütün konferanslardan farklıdır. Konferansla ilgili olarak basında birçok yorum yapılmış ve makaleler kaleme alınmıştır. Bunlardan biri Mümtaz Faik Fenik'in makalesidir. Makaleye göre bütün dünya Potsdam Konferansından barış umut etmektedir. Konferansın gündeminde çok değişik mevzular bulunmaktadır. Makalede üç büyük şefin adaletli ve anlayışlı oldukları sürece bu mevzuların çözüleceği üzerinde durulmuş, fakat hak ve hürriyetlere riayet edilmezse problemlerin daha da büyüyeceği vurgulanmıştır. Arka planda farklı oyunlar oynanması durumunda sıkıntıların çok büyüyeceği ifade edilmiştir. Fenik'e göre İngiltere ve Amerika'nın işbirliği yaptığına dair asılsız söylentiler çıkmasını diye tedbirler alınmıştır. İngiliz Başbakanı Potsdam Konferansından önce Fransa'nın güneyinde istirahat etmiş, Truman ile fikir ortaklığı yapmış olmasından şüphe duyulmasını istememiştir. Üç büyük şef farklı yerlerden Potsdam'a gelmiştir. İngilizlerle Amerikalıların danışıklı dövüş şeklinde Rusların karşısına çıkmadıkları gösterilmeye çalışılmış, öte yandan üç devlet de konferansa gelmeden politik ve stratejik hazırlıklar yapmıştır (Ulus, 16 Temmuz 1945, No:43, s.1).

Büyük şeflerin Potsdam'da ne konuşacağı merak edilmiştir. Toplantının on gün süreceği ama bu kadar meseleyi on günde halledebilmenin zor olduğu tahmin edilmiştir. Hüseyin Cahit Yalçın "Sulh Yolunda" makalesinde bazı meselelerin sonraya kalabileceği ama Almanya meselesinin halledilmesi gerektiği, bu meselenin önemli olduğundan bahsetmiştir. Karşılaşılacak zorlukların tekrar tekrar yaşanılmaması için prensipler etrafında birleşilmesi gerektiği ve Potsdam Konferansı'nın bir adalet mekanizması olarak değerlendirilmesinin yanlış olduğu, Potsdam'ın tam anlamıyla bir siyasi karşılaşma olduğu vurgulanmıştır. Öte yandan yazar, dünyanın kaderinin Potsdam'da çizileceğini ortaya koymuş, Potsdam Konferansını dünyanın en dramatik meselesi olarak değerlendirmiştir (Tanin, 1 Temmuz 1945, Sayı: 4454, s.1).

Hüseyin Cahit Yalçın'ın "İngiltere'nin Siyasi Durumu" başlıklı makalesine göre Churchill'in siyasetinden memnun olmayanlar Potsdam'da İngiltere'nin durumunun pekiyi olmayacağını söylemiştir. Yazara göre bunlar objektif değerlendirmeler değildir. Churchill'in

partisi düşse bile İngiliz siyaseti değişmeyebilir. İngiliz sosyalistler başa gelse bile İngiltere'nin dış siyaseti değişmez, Churchill'in başarısız olacağını düşünenler yanılmaktadır (Tanin, 19 Temmuz 1945, No:4454, s.1). İngiltere'de oturmuş bir yapı olduğu için dış siyasetin kişilere bağlı olmadığı vurgulanmıştır.

Hüseyin Cahit Yalçın, büyük devletlerin dünyayı nüfus bölgelerine bölmek istemelerini eleştirmiştir. Ayrıca Truman'ın Potsdam'da "dünyanın takdir ve beğenisini kazanarak döneceğimize eminiz" şeklindeki fikrini desteklemiştir. Churchill'in pazarlık peşinde koşan bir kişi olmadığını dile getirirken, Stalin hakkında ise yazar bir şey söylememiş ama diğer iki liderin pazarlık yapmayacağından emin olduğunu ifade etmiştir (Tanin, 18 Temmuz 1945, Sayı:4454, s.1). Potsdam Konferansı ile ilgili yorum ve değerlendirmeler oldukça fazladır. Farklı kişilerin kaleminden, konuşulan konular bu çalışmada anlatılmaya çalışılmıştır. Bunlardan en önemlisi Rusya'nın talepleri ki bu taleplerin temeli çok eskilere dayandırılabilir. Maddi ve Manevi meselelerde yine konferansın konuları arasında yerini alırken konferansın en önemli meselesi Almanya meselesidir. Bu konuların yanı sıra konferansta diğer mevzular da konuşulmuştur.

1. Almanya Meselesi

Almanya, Potsdam'da halledilmesi gereken en önemli meselelerdendir. Bilhassa büyük devletler açısından Almanya'nın geleceği en önemli meseledir. Gelecekteki Alman sınırları ve Almanların Çekoslovakya'dan Doğu Prusya'dan, Batı Pameranya'dan Silezya'dan başka bölgelere tehcir edilip edilmeyecekleri ve tehcirin nasıl yapılacağı hakkında aralarında ilk müzakereler yapılacağı yer Potsdam Konferansıdır. Potsdam, Tahran ve Yalta konferansından farklıdır. Burada barışın nasıl sağlanacağı konuşulacaktır (Uçarol, 2010: 812). Dail Mail gazetesinin siyasi muharrirlerinin düşüncelerine göre bu konferansın neticeleri daha önceki konferansların neticelerinden mühimdir (Son Posta, 17 Temmuz 1945, No:5370, s.1). Potsdam'da alınan kararlara bakıldığında Almanya'nın askeri gücüne son verilerek Avrupa siyasetini tehdit etmeyecek şekle getirilmesi ve Almanya'nın kaderinin ne olacağı, nasıl idare edileceği, üzerindeki Hitler etkisi, Nazizm'den nasıl kurtulacağı, kara ve hava kuvvetlerinin etkisizleştirileceği konuşulmuştur (Kurtar, 2013: 53). Konferansta Almanya, dört işgal bölgesine bölünecek olsa da siyasal ve ekonomik açıdan bütün olarak değerlendirilmiştir. Alman halkıyla ortak bir politika izlenecekti.

Asım Us, yukarıda da belirtildiği üzere makalesinde en büyük meselenin Almanya'nın idaresi olduğunu söylemiştir. Almanya'nın yenilmiş olmasına rağmen büyük bir nüfusa sahip olduğu ve bu coğrafya üzerinde hâkim olacak gücün doğru kullanılmadığı takdirde Avrupa'nın dengesini bozacağını ifade etmiştir. Bu riskli durum şimdiden kendini göstermiştir. Almanya'nın yarısı kızıl ordunun işgali altındadır. Ruslara esir düşen Almanlar arasında Alman komite heyeti kurulmuştur. Kızıl ordunun yardımıyla kurulan bu komite hâkim olduğu her yere komünizmi götürecektir. İngiliz ve Amerikalıların hâkimiyeti altında olan bölgede de komünizmin yayılma tehlikesi olduğu açıktır. İngiltere ve Amerika, dört işgal bölgesine ayrılan Almanya için ortak bir idare istemiştir. İşte bu yüzden Berlin, Rus işgal bölgesi içinde bulunmakla birlikte İngilizler, Amerikalılar, Ruslar, Fransızlar arasında dörde ayrılmıştır. İşgal güçleri komutanları toplanarak müşterek kararlar alacaklardır. Müşterek ve ahenkli bir idare kurmak oldukça zor olmuş, İngiltere ve Amerika işgal kuvvetlerinin, kendi bölgelerinin kontrolünü ele almadan ortaya çıkan iase zorluğu bunu açıkça göstermiştir. Gelburg ve Helle gibi Rus işgali altında olan Alman şehirlerine de İngiltere ve Amerika yiyecek ve yakacak maddeleri verecektir. Makaleye göre Almanya'nın işgal edilmesinin sebebi Nazi rejimini önlemek Alman halkını silahsızlandırmak yeni bir savaşın önüne geçmektir. Alman milletini kendi hesaplarına çalıştırmak ve harp

zararlarını ödetmektir. Bunları yapabilmek için Alman halkını yaşatmak gereklidir bu da Alman halkına iâşe etmekle mümkündür. Bu mesele hallolursa dünya barışı sağlanabilir (Vakit, 17 Temmuz 1945, No:9874, s.1). Öte yandan müttefikler ve Rusya, Almanya konusunda bir denge oluşturmalıdır. Aksi halde iki tarafta dengeyi kendi lehlerine değiştirebilirdi (Erhan, 1996: 259-273).

Londra’da Dayli Telegraf adlı muhafazakâr gazete en öncelikli meselenin Almanya’ya karşı müşterek bir siyaset belirlemek olacağını yazmıştır. Potsdam öncesinde üç büyük şef arasındaki birliği bozmak için yazılanlar hakkında Makail Davidof’un yaptığı açıklama şu şekildedir; Sovyetler aleyhinde haince entrikaların çevrildiği ve Alman emperyalizminin sözcüleri, Bolşeviklere karşı kullanmak üzere Alman militarizminin kurulması lehinde savunma yapmıştır. Bu defa Almanlar kazanmayacaktır. Üç büyük devlet arasındaki birlik Potsdam’da perçinleşecektir (Vakit, 17 Temmuz 1945, No:9874, s.1). Aslına bakılırsa üç büyükler, zafer kazanan tarafta oldukları için kazanmanın artılarını içeren süreçten nasiplenmenin zevkini yaşamayı istedikleri kesinlikle açıktır. Ama her biri bunu denge kurarak ve zararlı çıkmadan yapmaya çalışmanın yollarını aramıştır. Dengeler her an bozulup hangi devletin ne kadar fayda göreceği pek de belli değildir. Tam da bu yüzden büyük devletlerden her biri yavaş ve emin adımlarla ilerlemenin yollarını aramaktaydı.

Mümtaz Faik Fenik’in “Almanya’nın Gelecek İdare Şekli” makalesinde konferansta nelerin konuşulacağını meçhul olduğunu ama Alman meselesinin konuşulacağını açık ve net olduğunu vurgulamış, Almanya’nın cezalandırılacağını dile getirmişti. Bu ceza Versay’dan daha ağırdır. Alman ağır sanayisine el konulacak, Nazi cereyanı kesilip atılacaktır. Alman gençleri bu esaslara göre yetiştirilecekti. Rusya’ya göre küçük de olsa bir Alman siyasi birliği oluşturulacaktır. İngiltere ve Amerika ise Almanya’nın tam anlamıyla parçalanmasından yana olduğunu ifade etmiştir (Ulus, 22 Temmuz 1945, s.1). Ekrem Uşaklıgil’in “Şimdi ve Şimdiden Sonra Almanya” makalesine göre Ruslar, Alman idaresine bağlı bulunanları toplamış, onlara Anglosaksonlardan daha iyi davranmışlardır. Rus mintikasındaki Almanlar, Rusya’ya bağlı bir şekilde sendika ve siyasi parti kurabilmişlerdir (Son Posta, 23 Temmuz 1945, No:5376, s.1). Asım Us’a göre Ruslar Almanya’nın parçalanmasını istememiş, onların isteği işgal altında bulunan komünist ve demokrat partilerin aynı zamanda İngiliz Amerikan ve Fransız işgali altında bulunan batı ve güney Almanya’da faaliyette bulunmalarına imkân sağlamaktır. Bu isteklerin elbette İngiliz ve Amerikan siyasetlerine uygun olmayacağı tahmin edilmiştir (Vakit, 21 Temmuz 1945, No:9878, s.1). İngiltere ve Amerika’nın planlarına göre Almanya, yirmi yıl içerisinde eski büyük birliğini kaybetmelidir. Sovyetler, Almanya’nın milli birliğini korumayı düşünüyor. Kendi işgal bölgesinde yeni demokrat hükümetler kurmak istiyor. Necmettin Sadak’a göre; “*Alman milletinin yok olmayacağı çareler bulmak lazım. Kimseye zarar vermeyecek bir Almanya yaratmak en doğru seçim olur. Almanya’nın idaresini bir devletin eline bırakıp onun şahsi emelleri uğruna kullanmasına engel olmak lazım. Bu durum Sovyetlerin menfaatlerinden fedakârlık etmesiyle gerçekleşecektir. Avrupa’nın sulhu Almanya’ya bağlıdır. Büyük devletlerin bu konuya hassasiyet göstermesi lazımdır*” (Akşam, 21 Temmuz 1945, No:6912, s.1).

Hüseyin Cahit Yalçın ise “Sulh Yolunda” makalesinde Almanya hudut meselesinin üç büyük şefin çok zamanını alacağını söylemiştir. Washington muhabirine göre; Truman, Churchil ve Stalin, Almanya’nın yeniden teşkilatlanmasıyla ilgili yeni bir plan hazırlayacaktır. Muhabire göre Almanya’nın kontrolü çok zordur. Müşterek karar almak neredeyse imkânsızdır (Tanin, 15 Temmuz 1945, No:4454, s.1).

Potsdam Konferansı'nın sona ermesiyle birlikte Berlin, Moskova, Washington'da bir tebliğ neşredildi. Bu tebliğ, dünya barışının devamı için gerekli olan bütün tedbirlerin alınmasını dile getirmiştir. Bütün Alman silah ve cephaneleri müttefikler tarafından alınacaktır. Üç büyük devlet Alman milletini yok etmek veya esaret altına almak niyetinde değildir. Müttefiklerin gayesi Alman milletinin hür milletlere katılabilmesi için fırsat vermektir. Lübnan, İngiltere, Rusya, Çin, Fransa ve ABD dışişleri bakanlarından oluşan bir konsey oluşturacaktır. Konsey, İtalya ve mihver peyki memleketler ile sulh muahedelerini hazırlayacaklardır. Stalin'e göre savaş tazminatı meselesi ile ilgili olarak Sovyetlerin kaybettiği donanmanın yirmide biri ödenmeliydi. Sovyetler, hem kendi işgal bölgesindeki hem de batılı devletlerin işgal bölgesindeki sanayi donanımını kendi ülkesine aktaracaktı. Ayrıca Almanya tarım ülkesi haline getirilecekti (Uçarol, 2010: 819).

Polonya'nın hudutlar meselesi sulha kadar muallakta kalacaktır. Fakat bu arada Polonya, Oder ve Nelase nehirlerinin doğusundaki araziye idare edecektir. Polonya Çekoslavakya, Macaristan'daki Alman azınlıklar Almanya'ya götürülecekti. Almanya hükümeti kurulduğu zaman Almanya ile sulh için dışişleri bakanları konseyi tesisi kararlaştırılmıştır. Bu konsey İngiltere, Rusya, Çin, Fransa ABD Dış İşleri bakanlarından oluşacaktır.

Almanya hakkında yayımlanan rapora göre; Almanya'daki otorite Amerika, İngiltere, Rusya ve Fransız kuvvetleri başkomutanları tarafından sağlanacaktı. Uygulanacak amaçlar şu şekildedir: *"Almanya'nın tam olarak silahsızlandırılması, Alman milleti, askerlik alanında mağlup edildiği ve mesuliyetlerden kaçınılmayacağı bahislerinde ikna edilmeli. Bütün Nazi kuralları lağvedilecektir"* (Armaoğlu, 1986: 404). Harp suçluları ve işgal için tehlikeli memurlar ve diğer şahıslar tevkif edilecek ve gözaltına alınacaktır. Alman eğitimi, Nazilik ve militarizm doktrinini ortadan kaldıracak ve demokrasi fikirlerinin gelişmesini mümkün kılacak bir tarzda kontrol altına alınacaktır (Son Posta, 3 Ağustos 1945, No:5387, .s.1).

Nadir Nadi'nin makalesine göre; bu konferansın önemi daha önce hiç konuşulmamış bir alanı ilgilendirmesidir. Potsdam'dan önceki konferanslar savaş ve savaşa yakından bağlı konularla yakından ilgilidir. Tahran'da buluşulduğu zaman Almanya, Rusya'da ele geçirdiği yerleri boşaltmamıştı. Barışa ait meseleleri konuşmak kimsenin aklına gelmemişti. Önce Almanya'yı ezmek daha sonra barış konularını ortaya atmanın doğruluğuna inanılıyordu. Müttefikler, üç yıldan beri harbin nasıl kazanılacağını konuşuyordu. İlk defa Potsdam Konferansı'nda barışın nasıl temin edileceği konuşulmuştur. Savaş biterse her şey kolay olur diye düşünenler barışın sağlanmasının daha zor olduğunu düşünmeye başlamıştı (Cumhuriyet, 17 Temmuz 1945, s.1).

2.Rusya'nın Toprak Talepleri

Rusya'nın Türkiye ile ilgili istekleri çok önceki dönemlere kadar uzanmaktadır. Tarihe bakıldığında fırsat bulduğu her zaman isteklerini dile getiren bir Rusya karşımıza çıkmıştır. Aynı tabloyu II. Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan Potsdam Konferansı sürecinde de görmekteyiz. Bu dönemde de Türkiye ve SSCB arasındaki sorunlar bir türlü çözüme kavuşturulamamıştır. Müzakereler iki defa kesilmek zorunda kalmıştır. Bunlardan birincisi Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne toprak bırakılması hakkındaki her türlü teklifi reddetmesi, ikincisi ise Sovyet Rusya'nın Montrö'nün tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini savunmasıdır. Montrö ile ilgili olarak Stalin, Montrö'nün düşmanca hazırlandığını dile getirmiş ve Türkiye herhangi bir devlet tarafından desteklenirse Sovyetler için risk oluşturacağını söylemiştir. Ayrıca Stalin, böyle bir durumun Cebelitarık'ta İngiltere, Panama'da ABD'ye yapılmış olsaydı, onların nasıl

davranacağını sormuştur. Diğer devletler özellikle İngiltere, Sovyet isteklerinin sadece Türkiye ve Rusya arasında incelenemeyeceğini beyan etmiştir (Savran, 2015: 120).

Hüseyin Cahit Yalçın ise SSCB'nin tarihi emelleriyle ilgili olarak makalesinde Rusların fırsatları kaçırmayacağını, Baltık yolu ile Şimal denizine çıkmak istedikleri gibi Boğazları da kendilerine açmayı hak gördüklerini dile getirmiştir. Ruslar, Karadeniz yoluyla Boğazlara hâkim olmayı ve yine Boğazlar yoluyla okyanuslara açılmayı hedeflemişlerdir (Tanin, 25 Temmuz 1945, No:4454, s.1). Yapılan açıklamalara göre Stalin, Montrö sözleşmesinde esaslı değişiklikler istemiştir. Boğazların bütün Rus gemilerine açık bulundurulmasını, gemilerin geçişinin Türkiye'nin hüsnüniyetine bırakılmaması gerektiğini dile getirmiştir. Sovyet teklifleri İngiltere tarafından reddedilmiştir (Akşam, 24 Temmuz 1945, No:9615, s.1). Stalin, Boğazlarda serbest seyr-i sefain değil egemenlik elde etmek istiyordu. Bu nedenle başlangıçta konunun ortak bir konferansta görüşülmesi önerisini kabul etmemiştir. Sovyet Rusya, Boğazlar ve Kars Ardahan taleplerini prestij meselesi haline getirmiştir². 1945 yılının sonuna gelindiğinde İsmet İnönü, TBMM'nin açılışında yaptığı konuşmada Rus taleplerini net bir şekilde reddetti. Akabinde Kazım Karabekir, Aralık ayında TBMM'de yaptığı konuşmada tarihsel gerekçelerle Sovyetlerin Kars Ardahan ve Boğazlarla ilgili talepleri reddedildi (Köse, 2015: 241-276). İsmet İnönü açılış konuşmasında şunları söylemiştir: *"Herhangi bir bahane ile toprağı ve hakları üzerinde Türkiye'de bir şey istemek en ufak bir insaf ile izah edilemez... Açıkça söyleriz ki Türk topraklarından ve haklarından kimseye verilecek borcumuz yoktur. Şerefli insanlar olarak yaşayacağız ve şerefli insanlar olarak öleceğiz"* (TBMM, 2011: 124). 1921'de imzalanan Moskova Antlaşması'nın Sovyet Rusya'nın zayıfken imzaladığı ve antlaşmanın değiştirilmesi gerektiği ifade edilmekteydi. Stalin, Doğu sınırı ile ilgili Türkiye'nin bir ittifak teklifinde bulunduğunu yanlış çizilen bu sınırın Sovyet tezine göre çizilmesini, Türkiye tarafından kabul edilmezse böyle bir durumun kabul edilmeyeceğini söyledi (Savran, 2015: 120). 1945 yılında Sovyet Rusya, Moskova Antlaşması'nın değiştirilmesini istemiştir. Boğazlarda üs ve Kars, Ardahan'ın istenmesi ile Türkiye'nin bağımsızlığına saygı gösterilmeyeceği ortaya çıkmıştır³. Bu kabul edilebilir bir durum değildir. Stalin, bilerek ya da bilmeyerek Türkiye'yi, Amerika ve İngiltere'nin içerisinde olduğu bloğa doğru itmiştir (Köse, 2015: 241-276). Boğazlarla ilgili Potsdam Konferansı'nda herhangi bir karar verilmemiştir (Cumhuriyet, 5 Ağustos 1945, No:7531, s.3). 17 Temmuz'dan 2 Ağustos'a kadar devam eden konferansta önemli konularda üç büyük devletin ne düşündüğü tam olarak anlaşılammıştır. Birçok pürüzlü mesele askıda kalmıştır. Gerek Türk gerekse Sovyet hükümetlerine çözüme ilişkin taslaklar sunulmuştur (Benhür, 2004: 325-337). Konferansta Almanya dışındaki konulara az yer ayrılması iki sebepten ileri gelmiştir. Birinci ihtimal bazı meseleler üzerine kesin sonuçlara varılamamış olması, ikincisi üç büyük devlet arasındaki bazı hususların yayınlanan demeçte açığa vurulmayışıdır (Cumhuriyet, 5 Ağustos 1945, No:7531, s.1).

Ekrem Uşaklıgil'in makalesinde Potsdam'dan çekilen bir telgraftan bahsedilmiştir. Telgrafa göre Stalin, Montrö'de esaslı bir değişikliğe gitmek istemiştir. Sovyet Rusya,

2 Bu talep Rusya ile Ermeni Milli Komitesi arasında yapılan işbirliği kaynaklıydı. Ermeni Milli Komitesi tarafından Potsdam, San Francisco ve Londra Konferansına gönderilen muhtıra mesaj ve raporlarda Türkiye'de bulunan Ağrı dağının Ermenilerin Özgürlük ve bağımsızlığının simgesi olduğunu, Türklerin Ermenilere zulüm ettiğinden bahsedilmiş, eski vatanlarına geri dönmek istedikleri belirtilmiştir (TDA.571.35679.140791.216).

3 Fransızca yazılmış bir belgeye göre Dış İşleri Bakanı Hasan Saka'nın Potsdam'daki konferanstan birkaç gün önce Londra'ya geldiği yazılmıştır. Belgede Ardahan'ın geleceği büyük ölçüde Ankara'nın kararlarına bağlı olduğu ifade edilmiştir. Boğazlarda hangi üstlerin verileceği konusu ise yeni Genelkurmay Başkanının kararına bağlı olduğu söylenmiş ve Türkiye'nin toprak sorunlarının genel anlamda konferansta karara bağlanacağı dile getirilmiştir (TDA.571.35271.13871.63).

Türkiye'nin boğazlar üzerindeki hâkimiyetini tehdit eden bir antlaşma teklif etmiştir. Bu telgrafta Kars ve Ardahan'a yönelik Rus isteklerinden bahsedilmemiştir (Son Posta, 25 Temmuz 1945, No: 5378, s.1). 1945 Haziran'ında Karadeniz'den çıkış kapısı olarak görülen Boğazların Türklerle masaya yatırılmak istenmesi, Ağrı'nın Ermenilere, Batum'un Gürcüler için talep edilmesi Rusya'nın savaşın galibi ben olduğum için ne istersem olur anlayışını taşıdığı bir göstergesidir. Türkiye, Rusya'nın baskı ve tehditlerinden kurtulmaya çalışmış ve 22 Haziran 1945'te Moskova'nın bütün isteklerini geri çevirmiştir (Başarı,2022: 129-145). Ayrıca ABD Terakkiperver Ermeni Mili Konseyi, Ermeni meselesinin konferans gündemine alınması için üç büyük devletin liderlerine müracaatta bulunmuş, Kars, Ardahan ve Artvin arazisinin geriye iadesini istemişlerdir (Vakit, 23 Temmuz 1945, Sayı:9880, s.1). Asım Us'un makalesine göre Amerika'da kendisine Gelişimci Milli Ermeni Komitesi adını veren bir komite ortaya çıkmıştır. Bu komite San Francisco Konferansı'nda bir Ermeni meselesi çıkarmak istemiş ama muvaffak olamamıştır. Şimdi de Berlin'de toplanan Üçler Konferansına telgraf çekerek Türkiye'den Kars, Ardahan ve Artvin alınarak Ermenistan'a verilmesini istemişlerdir. Amerika'daki bir takım tahrikçi Ermenilerin yaptığı bu iş Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkileri bozmak amacıyla yapılmıştır. Başvuracakları yer Potsham değil Rusya'nın hâkimiyeti altında bulunan Ermenistan'dır (Vakit, 24 Temmuz 1945, No:9881, s.1). Öte yandan Amerika'da çıkan New York Times gazetesi tanınmış Ermeni muharrirlerinden Saroya'nın bir mektubunu yayımlamıştır. Saroyan bu mektupta, Kars ve Ardahan'ın Ruslara iadesini istemiştir (Son Posta, 22 Temmuz 1945, No:5375, s.3).

Hüseyin Cahit Yalçın “ Boğazlar Üzerinde Rus Talepleri” makalesinde Paris'te çıkan bir gazetede, Rus ve İngiliz çıkarlarının Orta ve yakın şarkta birbirlerine benzediğinin dile getirildiği yazılmıştır. Yazara göre iki devletin ortak problemleri olduğunu söyleyenler doğru söylemiştir. Öte yandan Boğazların Rusya için hayati öneme sahip olduğunun vurgulanmasına rağmen aslında Boğazlar, Türkiye için büyük bir öneme sahiptir. Boğazlar başka bir devletin kontrolüne verilirse Türkiye kalmaz. Boğazları açıp kapama konusunda Rusya'nın Türkiye ile aynı hakları istemesi asla kabul edilemez. Montrö Antlaşması ile boğazları açıp kapama hakkı bazı kısıtlama ve şartlara bağlıdır. Bu durumda Rusya bazı imzacı devletlerle aynı haklara sahiptir. Rusya için başka bir ayrıcalık düşünülemez. Rusya, Boğazları müdafaa hakkı istemektedir ki bu hiç doğru değildir. Bunların hepsi boğazları ele geçirmek için Rusya tarafından ileri sürülen bahanelerdir. Türkiye hiçbir zaman boğazları müdafaa konusunda aciz kalmamıştır (Tanin, 22 Temmuz 1945, No: 4445, s.1). Ayrıca Rus taleplerine göre; Rus harp gemileri hiçbir tehdit olmadan boğazlardan geçebilecekti. Boğazlar, yalnız Rus ve Türk harp gemilerine açık bulunacaktı. Bu istekler İngiltere Bahriye Bakanlığı tarafından kuvvetli bir muhalefetle karşılandı (Saray, 2011: 256). Amerika murahhas heyetiye tarafsız davranmıştır (Cumhuriyet, 1 Ağustos 1945, No: 7527, s.1).

Hüseyin Cahit Yalçın'a göre; Montrö Antlaşması'nın değiştirilmesi ile ilgili devletler Türkiye, İngiltere ve Rusya'dır. Fakat bu devletlerarasında anlaşma sağlanması çok zordur. İngiltere, Boğazları beynelmilel olarak görmek istemiş, Rusya ise Boğazları Türkiye ile ortak bir şekilde müdafaa etmek istemiştir. Yazara göre Türkiye, beynelmilelliğe karşı değildir. Fakat Boğazlar, öyle bir coğrafi noktada ki bağlı oldukları rejime göre Avrupa Türkiye'sini Asya Türkiye'sinden ayrı bırakabilir. O yüzden Türkiye'nin hazır bulunmadığı hiçbir platformda Boğazlar konuşulmamalıdır (Tanin, 3 Ağustos 1945, No:4454, s.1). Üçler konferansı bu savaşın meydana getirdiği meseleleri çözmek, yenenlerle yenilenleri, işgal edilenlerle kurtulanları ilgilendiren meseleler hakkında karar vermek için toplanmıştır. Akşam gazetesi başyazarı Necmettin Sazak'a göre son zamanlarda Türkiye ve Sovyet Rusya arasında bir istek davası

bütün dünya basınına konu olmuştur. Sovyet Rusya'nın Türkiye'den Boğazlarda üstler, Doğu illerinde topraklar hatta Trakya'da bazı tavizler istediği sürekli yazılıp çizilmektedir. Sazak'a göre Boğazlar meselesi yalnız Türkiye'yi değil bütün büyük devletleri ilgilendirmektedir. Bu meselenin konferansta konuşulmaması mümkün değildir. Konusu açılmış olsa bile devlet liderleri bu isteklerin ne Atlantik demecine ne San Francisco kararlarına ve ne milletler arası adalet ve ahlak prensiplerine hatta ne akıl ne de mantığa uymadığını söylemiş olabilirler (Akşam, 5 Ağustos 1945, No:9627,s.1). Stalin ise bu konuda ısrarlı davranmayarak bu meseleyi bir kenara bırakmış olabilir. Bunların hepsinin birer tahminden ibaret olduğunu dile getiren Sazak, Türk toprakları hakkında verilecek kararlar Türkiye'yi, topraklarını savunmaya mecbur bırakacaktır demiştir. Ayrıca yazar toprak bütünlüğüne zarar vermedikçe Türkiye'nin, Rusya'ya karşı bir düşmanlığının olmadığını ifade etmiş ve Türkiye'nin toprak bütünlüğüne zarar vermeyen her türlü konuyu konuşmaya açıktır diyerek düşüncelerini ifade etmiştir. Hüseyin Cahit Yalçına göre üç büyük devlet aralarındaki iletişimi arttırmaya çalışmıştır. Fakat aralarında belli başlı konularda anlaşmazlık bulunmaktaydı. Sovyetler, Yunanistan'ın yeni bir idare altında bulunmasından şikâyet etmekteydi. İngiltere hükümeti de Rus nüfuzu altındaki Balkan memleketlerinde hüküm süren sıkı hâkimiyeti hoş görmemekteydi. Yazara göre zorluklar ve anlaşmazlıklar, üç büyük devletin sulh, emniyet istiklallere hürmet gibi kavramlara tam bağlı olmamalarından kaynaklanmaktadır. Hatta savaşın başında barıştan, küçük devletlerin huzur ve emniyetinden çok bahsediliyordu ama artık hiç bu konular konuşulmamaktadır. Öte yandan Potsdam Konferansı'nın kapalı kapılar ardında olması adaletsizlik var mı düşüncesini arttırmıştır. Bu endişe verici ortamda New-York radyosunun yapmış olduğu yayın bu düşüncüyü biraz olsun etkisiz hale getirmiştir. Radyodaki yayında, Truman'ın Potsdam'da dünyanın en kuvvetli milleti adına konuşacağı, yolunu kaybetmiş bir dünyayı yola getireceği bunun için bütün kuvvetini kullanacağı söylenmiştir. Amerika bunu yaparsa insanlık tarihinin minnettarlığını kazanacaktır şeklinde değerlendirme yapılmıştır (Tanin, 17 Temmuz 1945, No: 4454, s.1).

Türk kamuoyu ve basını, Sovyetlerin Türkiye'den isteklerini tepkiyle karşılamıştır⁴. Öte yandan Gürcistan Bilim Akademisinde iki akademisyen Türkiye üzerindeki toprak taleplerini dile getiren bir makale yayınlamıştır. 14 Aralık 1945'te yayımlanan makale "Gürcistan'dan zapt edilmiş topraklar geri verilmelidir başlığı taşımaktadır. Bridneşvili ve Canayşa adlı kişiler Gürcistan sınırlarının 2500 yıl önce Van Gölünden Karadeniz'e kadar uzandığını öne sürmüştür. Bu bağlamda Kars, Ardahan, Artvin, Oltu, Tortum, İspir, Bayburt, Gümüşhane ve Trabzon üzerinde hak iddia edilmiştir (Dokuyan, 2013:119-135).

Sovyetlerin topraklarını genişletme istekleri ve Komünizmi bütün dünyaya yayma düşünceleri İngiltere ve Amerika tarafından hoş karşılanılmamaktaydı. Sovyetlerin böyle amaçlar güdüp gütmeyeceği yürüttükleri siyasete bakarak anlaşılabilir. Sovyetler, kendi topraklarını düşman işgalinden kurtardıktan sonra istila edilen memleketleri kurtarmaya yardım etmiştir. Romanya, Bulgaristan, Macaristan, Avusturya, Yugoslavya, Çekoslovakya, Polonya gibi yerleri Sovyetleştirmeye çalışmışlardır (Cumhuriyet, 21 Temmuz 1945, No:7516, s.1). Doğu Avrupa ülkelerinde ideolojilerini yaymak ve kendilerine bağlı uydu hükümetler iktidara getirmek istemişlerdir. Savaşın ekonomilerine getirdiği yıkımı bu devletlerin kaynaklarından telafi etmek istemişlerdir. Sovyetler kendi işgal bölgelerindeki memleketlerin teçhizatını götürmüş oldukları gibi batılı devletlerin işgal bölgelerindeki teçhizatı da götürmek istemişlerdir. Batılı devletler bu taleplerine kesinlikle karşı çıkmışlardır (Erhan, 1996: 259-273).

4 Rusya'nın taleplerinin kabulü Türkiye için imkansızdır. Belgrat Büyükelçiliğinde dış işlerine çekilen telgrafta Potsdam kararlarının hiçbir şekilde Türkiye'yi ilgilendirmedeği belirtilmiştir.(TDA.571,35271.138715.63)

Nadir Nadi yazdığı makalede Türk Rus dostluğundan Milli Mücadele ve arkasından gelen Moskova Antlaşmasıyla devam eden dostluk üzerinde durulmuş, II. Dünya Savaşı'ndan önce Rusya'nın Almanya ile saldırmazlık paktı imzalamasını Türkiye'nin eleştirmediğini fakat Türkiye'nin müttefiklerle saldırmazlık paktı imzalamasına Rusya'nın onay vermediğini dile getirmiştir. Sonraki yıl Almanların Rusya'ya saldırmasıyla Türkiye'ye hak vermiştir. Alman saldırısının başından Stalingrad Savaşına kadar Türk Rus dostluğu devam etmiştir. Alman tehlikesi ortadan kalktıktan sonra Rusya, Türkiye'ye karşı tutumunu değiştirmiştir. Rus basını Türkiye aleyhinde haber yapmaya başlamış ve Türk iç işlerine karışmıştır. Bazılarına göre Rusların zaferden başı dönmüştür. Kimilerine göre Sovyet sosyalizmi mahiyet değiştirmiş gittikçe faşizme doğru gitmiş, Rusya, Hitler Almanya'sının yapamadığını yapmaya çalışmıştır. Bazılarına göreyse emniyet krizi yaşamaktadır. Alman istilasıyla çok sıkıntı çeken Rusya, çevresinde emniyet kordonu yaratmaya çalışmaktadır. Yazar, Türk-Rus ilişkilerinin bozulmasında Türkiye'nin hiçbir rolü yoktur şeklinde düşüncelerini dile getirmiştir (Cumhuriyet, 15 Temmuz 1945, Sayı:7510, s.1-3). Sonuçta Potsdam'da bir neticeye varılamamıştır⁵.

3. Manevi ve Ekonomik Problemler

Bütün dünyada Potsdam'ın adalet, barış ve mutluluk getireceği düşüncesi hâkimdi. Bu bağlamda Asım Us'un "Üçler Denklemi" adlı makalesine göre konferansın kararlarına insanlık hakları hâkim olacaktır. Büyük devletlerin özellikle Rusya ve İngiltere'nin çıkarları küçük devletlerin çıkarlarıyla çelişmektedir o yüzden adil karar verilmesi biraz zordur. İngiltere ve Sovyet Rusya farklı düşündüğü zaman Truman kimden yana olacaktır. Sorunlar konusunda adil olması beklenmiştir. Kuvvet kullanılmaması için BM Anayasası oluşturulmuştur. BM Anayasasının reklam olup olmadığını Potsdam Konferansı belirleyecektir (Vakit, 18 Temmuz 1945, No:9875, s.1).

Nadir Nadi'nin "Avrupa'nın Büyük Üçlerden Bekledikleri" adlı makalesinde Avrupa kıtasındaki kurtarılan memleketler ve yenilmiş memleketler diye bilenen memleketlerin, Potsdam kararlarını sabırsızlık içerisinde beklemelerinin normal bir davranış olduğunu belirtmiştir. Bu memleketlerin benzer yönleri yanmış ve yakılmış olmalarıdır. Avrupa her anlamda yanmış ve yakılmıştır. Kurtarılan memleketlerden Fransa, ömründe bu denli zor bir dönem geçirmemiştir. Belçika'nın durumu daha da kötüdür, fabrikaları ve madenleri işlemez hale gelmiştir. Belçika halkı tam olarak aç kalacak seviyededir. Balkanların durumu çok daha kötüdür (Cumhuriyet, 19 Temmuz 1945, No:7514, s.1-3). Makaleye göre öncelikle bu tür problemlere çözüm bulunması gerekmektedir ki bu kesinlikle doğrudur, büyük devletler toprak paylaşımı ve intikam hırslarını bir kenara bırakarak işsizlik ve açlık problemlerine odaklanmalıdır.

Necmettin Sazak da aynı şekilde konferansta konuşulması gereken konuların başında yoksulluk olduğunu dile getirmiştir. Avrupa ölüm ve açlıkla karşı karşıya kalmıştır. Sazak'a göre Almanya'da şu ya da bu rejimin tatbik edilmesi, müttefik gazetecilerin Sofya ve Bükreş'ten serbestçe haber verebilmeleri Sovyet işgali altındaki yerlerde İngiliz ve Amerikan heyetlerinin artık serbestçe gezebilmeleri neye yarar ki? Açlık meselesine bir çözüm bulunabildi mi? Öncelik kesinlikle açlık meselesidir.

Sazak'a göre barışın gecikmesi küçük devletleri iştahlandırmaktadır. "*Triyesteyi isteyen Yugoslav Devlet Başkanı Tito Balkanları dar bulup birkaç ay sonra Peşteye'de göz koyacaktır. Ganimet şölenini uzatmamak gereklidir. Bir yandan yoksul ve aç kalanlar intikam duygularıyla*

5 Washington Star'da yazan Constantine Browne'nin makalesine göre Türkiye savaşta müttefiklerin yanında yer almış ve bunun karşılığında Rus taleplerine karşı toprak bütünlüğünün korunmasını istemiştir (TDA.571.68216.298511.85).

İçten içe acı çekerken bir taraftan da açgözlü devletler mide fesadı yaşamaktadır” (Akşam, 5 Ağustos 1945, No:9627, s.1). İnsanları bulunduğu durumdan daha kötü hallere sokmamak için adilane çözümler getirilmesi ve bu adaletin uluslararası işlevsel hale getirilmesi şarttır.

Potsdam sonrasında oluşturulan denetim konseyi Almanya’daki hayat standardı konusunda bazı kararlar almıştır. Denetim Konseyi, komşu ülkelerdeki ekonomik, kültürel ve sosyal standartları belirleyecek ve Almanların içerisinde kalacağı sınırları belirleyecekti. Bu konu bir hayli zordu. Almanya’da hangi sanayilerin barışçı hangi sanayilerin savaşçı olduğunun tespiti için iki komisyon kuruldu, komisyonların kararlarına göre öncelikle Almanya’nın silah sanayisinin önüne geçilmeliydi (Erhan, 1996: 259-273).

Yavuz Abadan ise yazdığı makalede Truman’ın Berlin’de bayrak çekme törenindeki konuşmasında Amerika’nın maddi menfaatler ve toprak talepleri peşinde koşmadığını, istediği tek şeyin dünyanın huzuru olduğunu dile getirdiğini yazmıştır. İnsanlığın istikbali adına üçler konferansındaki üç büyük devletin tarihi fırsatı ellerinde bulundurduklarını, insanlığın yaşadığı zor durumdan kurtulacağını, devletlerarasındaki görüş farklılıklarının niyetlerin iyiliği ile telafi edilebileceğini yazmıştır. Üçler Konferansının Avrupa’daki huzur ve güveni, çarpık meselelerden doğan anlaşmazlıkları çözebileceğini ifade etmiştir (Cumhuriyet, 25 Temmuz 1945, No:7520, s.1).

B.B.C.nin Avrupa işleri muharriri, Potsdam Konferansı hakkında radyoda yaptığı konuşmada şunları söylemiştir. *“Milyonlarca insanın kadın erkek ve çocuk bütün umutları yarın toplanacak konferansa bağlıdır. Bu konferans Avrupa’yı her yönden geliştirip ihya edecektir. Ekmeğimiz, işimiz, saadetimiz çocuklarımızın saadeti bu konferansın neticesine bağlıdır. Son 30 senede 40 milyon insan harplere kurban gitmiştir. İleride ne olacağına Potsdam’da karar verilecektir”* (Son Posta, 16 Temmuz 1945, No:5369, s.1).

Hüseyin Cahit Yalçın makalesinde belirtildiği üzere Amerikan cumhurbaşkanının ifadesine göre istila maksadıyla değil insanlığın refah ve huzuru için savaşılmıştır. Amerika bu harpte hiçbir toprak kazancı ve hiçbir maddi kazanç beklememektedir. Birleşik Amerika’nın da İngiltere’nin yanı sıra totaliter ve otoriter zihniyete ve akideye karşı mücadeleye iştirak etmesi bu durumu kuvvetlendirmiştir. Amerika cumhurbaşkanı istila fikrini reddetmiştir. Bugün bu sözleri söyleyen Truman yarın başkalarına istila hakkı veren başkalarının toprak ve maddi ve menfaat hırslarını doyurmaya çalışan anlaşmaların altına imzasını atamaz. Yazara göre sulhun yolu sözü ve icraatı birleştirmekten geçer (Tanin, 23 Temmuz 1945, No:4454, s.1).

Necmettin Sazak’ın makalesine göre büyük devletlerarasında beklenen işbirliği yeni zehirli bir anlaşmazlık havası içerisine girerse harp felaketini gölgede bırakacak bir anarşi havası yaşanabilir. Almanların işgal ettiği coğrafyaları, Hitlerin hayat sahası diye almak ve Naziliğin yerleştirildiği yerlere, Almanya yok olduktan sonra başka bir devletin yerleşmesi zaferin çok garip bir neticesi olabilir. Sazak’ın, böyle bir şeyin gerçekleşmesi müttefiklerin kendi kendine ihaneti olur, şeklindeki yorumu çok doğru bir yaklaşımdır (Akşam, 23 Temmuz 1945, No: 9114, s.1).

Potsdam Konferansı’nın gündeminde Avrupa’daki sefaletten daha acil bir mesele olamaz, Berlin ve Viyana halkını açlıktan ölmekten kurtarmak için bazı ortak tedbirler alınmıştır ama bu davanın küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu süreçte Truman Avrupa yardım tedbirleri müşavirini çağırmıştır. Avrupa’da sadece nüfusun üçte ikisine yetecek yiyecek bulunabilmektedir. Potsdam Konferansına sunulan tasarı, deniz aşırı memleketlerden bir

yardımlar gelmezse bu kıyıda binlerce insanın öleceğini bildirmişti. Üç büyük devlet, Berlin dışından Berlin'e ihtiyaç malzemesi getirmeye çalışmışlardır (Akşam, 31 Temmuz 1945, No:9622, s.1).

Diğer yandan Fransız gazetelerinden bazıları Potsdam ile ilgili sessizliği eleştirmişti. Resistance "Potsdam Dilsizleri" adlı makalesinde üç başlı otorite adaleti tesis etmeye çalışıyordu insan teselli bulurdu fakat alınan bilgilere göre Yalta'da bir gizli antlaşma yapılmış ve anlaşmaya göre üç devlet aralarında kendi çıkarlarına göre anlaşmıştır. Bu durum adalet rejimini değil kuvvet rejimini ifade etmiştir (Tanin, 28 Temmuz 1945, s.2). Aslında bu duruma bakıldığında büyük devletlerin adalet ve huzurun değil gücün savunuculuğunu yaptıklarını söyleyebiliriz.

Amerika, İngiltere ve Sovyetler Birliği şefleri Tahran'da yaptıkları ilk toplantıdan sonra 1 Aralık 1943'te harbi sonlandırmak için her taraftan taarruza geçmişlerdir. Sulh hakkında şunları söylemişlerdir. Yayınlanan tebliğin savaşa ait kısmı tamamıyla başarılıysa da sulha ait kısmı henüz meyvelerini vermemiştir. Ömer Rıza Doğrul makalesinde üç büyük devletin daha sonra 11 Şubat 1945'te Kırım'da uzun bir resmi tebliği yayınladığını dile getirmiştir. Bu tebliğ müttefiklerin zafer programı şeklindeydi. Tebliğde Almanların yenilgiye uğratılacağı, Avrupa'ya yardımda bulunacağı, felaketzedelere yardım edileceği, demokrasiyi temsil eden geçici hükümetler kurulacağı, bu memleketlerde genel seçimler yapılacağı vaad edilmiştir (Cumhuriyet, 2 Ağustos 1945, No:7528, s.3).

Yapılan planlara göre üç büyükler Avrupa'yı memleket memleket gözden geçireceklerdir. Anlaşılmayan her mesele için ve diğer devletlerin fikri sorulmadan hareket edilmiş meseleler hakkında, balkanlardaki kontrol komisyonlarının fayda vermeyen çalışmaları üzerinde incelemeler yapılacaktır. Önceki toplantılara göre üç büyükler tamamıyla yeni şartlar altında buluşacaklardır. Onlar sadece Avrupa harbinin tasfiyesi ile ilgili meseleleri değil, sağlam ve devamlı güvenlik temellerine dayanan barışçı bir Avrupa yaratılmasını da halledeceklerdir (Cumhuriyet, 16 Temmuz 1945, Sayı:7511, s.1). Gerçekler ve hayaller maalesef birbirini tutmamış, manevi ve maddi çok hassasiyet olduğu için toplumun eski haline dönmesi konusunda zaman en büyük ilaç olmuştur. Nitekim II. Dünya Savaşından kalan ve halen sarılmayan yaralar mevcuttur.

4. Diğer Meseleler

Yukarıda bahsedilen meselelerin dışında Potsdam'da çözülmesi gereken mevzular vardı. Necmettin Sazak'a göre Potsdam'da her şey gizli tutulmak istenmiştir. Üç büyük devlet birliğini korumak isterken ortak kontrol ve ortak idare şeklini bir türlü bulamamıştır. Karşılıklı müsamahalarla genel nüfus bölgeleri üzerinde karar verilmeye çalışılmıştır. İngiltere ve Amerika'nın ortak amacı sulh oluncaya kadar Avrupa'nın doğusuna girerek Sovyet işgal sahasına ortak olmaktır ve sulh olduktan sonra herkesin işgal bölgesine çekilmesidir. Bu görüş Rusya'nın emniyet çemberi siyasetiyle karşılaşmıştır. Amerika'nın bu siyasetini bildiği için Baltık'tan Karadeniz'e kadar emniyet duvarı yapmak isteyen Rusya, buralara yerleştirdiği hükümetlerle anlaşma imzalamak istemiştir (Akşam, 21 Temmuz 1945, No:6912, s.1).

Ömer Rıza Doğrul'a göre Rusya, Japonya aleyhinde savaşa girerse Japonya'nın yıkılışı hızlanacaktır. Rusya, Amerika gibi uzaklardan gelmeyeceği ve yıllardır savaşın içerisinde olduğu için savaş tecrübesine dayanarak Japonya'yı yenilgiye uğratması kolay olacaktır. Japonya'yı kolaylıkla yenilgiye uğratıp Mançuri'yi ve diğer taraftan Kore'yi kurtarması beklenmektedir. Bu esnada Amerika'nın Çin'e çıkarma yapması yalnız Çin'in kurtuluşunu sağlamakla kalmayacak Japonya'nın yıkılışını hızlandıracaktır. Müttefikler Mançuri ve Kore üzerinde mutabık kalmaları lazımdır. İngiltere, Amerika ve Çin devletleri Mançuri gibi Japonlar

tarafından gasp olunan ülkelerin Çin'e verilmesi konusunda hem fikirdirler. Bu süreçte Çin'de iki farklı sitem bulunmaktadır. Biri Mareşal Çan-Kay-Şek'in Çin'i, diğeri seksen milyon nüfusu olduğu söylenen ve Sovyet topraklarına bitişik olan Komünist Çin'dir. İngiltere ve Amerika Mançuriyi Çan-Kay-Şek'in Çin'ine iade etmeyi düşünebilirler. Fakat Rusya kendi kuvvetleriyle kurtarırsa, Mançuri'yi komünist Çin'e vermeyi düşünebilir⁶.

Sovyet ve Çin arasındaki meselelerin Potsdam'dan sonra neticelendirilmesi bekleniyor. Yalta Konferansı'nda Roosevelt, Stalin'den Pasifik savaşına girme ve Çan Kay-Şek'in önderliğini kabul etme sözünü almıştı (Sander, 2010:222). Çin başvekili Soong ve Stalin arasında görüşmeler yapılmış akabinde yayınlanan, Mr.Roosevelt, Churchil ve Meraşal Çan-Kay-Şek'in imzalarını taşıyan resmi tebliğ'e göre Japonya'ya karşı harp şiddetlenecektir. Resmi tebliği şu şekildedir:

- Japonya'nın Çin'de gasp ettiği adaları Çin'e geri vermesi
- Japonya'yı işgal ettiği bütün arazilerden çıkarmak
- Kore halkının istiklalini kuvvetlendirmek

Çin Başvekili Soong'un amacı Sovyetlerin bu anlaşmaya katılmasını sağlamaktır. Moskova'da Soong ve Stalin bunları konuşmuştur. Fakat Moskova Antlaşması'nın neticelenmesi için Potsdam'ın sonuçlanması önemlidir (Cumhuriyet, 18 Temmuz 1945, No:7513, s.1). 14 Ağustos 1945'te Çan Kay-Şek ile Stalin arasında Dostluk ve İttifak Antlaşması yapılmıştır (Sander, 2010: 222). Rusya ile Çin arasındaki uzun görüşmelerden sonra 1931'deki Japon saldırısından önceki sınırlara sahip teşkilatlandırılmış bir Çin devletinin kurulması istenmiştir.

Ekrem Uşaklıgil makalesinde Potsdam'da Alman meselesinin çözümlenmesiyle diğer devletlere ait sınır meselelerinin de halledileceği anlatılmıştır. Avrupa'daki savaşı müttefiklerin yardımıyla kazanan Rusya'nın Asya'daki savaşta müttefikleri yalnız bırakıp bırakmayacağını Amerika için çok önemlidir. Öte yandan Amerika'nın Japonya'yı yenilgiye uğratmasının oldukça zor olacağı düşünülmektedir. Rusya, Sibiry'a da üs vererek Japonya'ya karşı üstünlük kurulmasını sağlayacaktır (Son Posta, 17 Temmuz 1945, No:5370, s.1). Rusya, Müttefiklerin Japonya ile savaşında ya muharip ya da tarafsız olarak savaşa katılması mümkündür. Japonya'ya karşı Rus müdahalesinin nasıl olacağı ile ilgili beyanname yayınlanmıştır.

Bu beyanname bütün Japon makamlarına ve halka duyurulmuştur. Beyannameye göre müttefikler Japonya'nın barışseverliğine güvendikten sonra Japon topraklarını terk edeceklerdir. Japonlar, Sovyetlerin müdahalesizliği karşısında Sovyetlerin lehine Mançuri'den çekilmeyi teklif etmişlerdir. Birmanya ve Çin, Hindistan'ın ve Filipinlerin bağımsızlıklarını tanıma ve Kore'yi Amerikan işgaline bırakacaklarını taahhüt etmiş, Japonlar bu durumun karşısında anavatan adalarının Amerikan işgaline uğramaması şartını ileri sürmüşlerdir. Bu esnada Amerikan askerleri on bin kişilik gruplar halinde Japonya'ya doğru yola çıkmışlardır. Japon harp kabinesi, müttefiklerin ultimatomeni kabul etmemişlerdir.

Mümtaz Faik Fenik'in makalesine göre 16-17 Şubat 1945'den itibaren Tokyo kısa fasıllarla sürekli bombardıman edilmiştir. Ardından Japonya'ya yapılan akınlar daha da şiddetlenmiş, Okinov'a adaları Amerikalıların eline geçtikten sonra bombardımanlar güneye yönelmiştir. Bu hareket Japon anavatanına karşı girişilecek büyük bir istila hareketinin

6 Asım Us'un üçler arasındaki emniyet misakı makalesine göre Amerika ve İngiltere siyasetleri çok fazla farklılık taşımaz, Rusya ise ideolojik yaklaşımlardan dolayı onlar için emniyetsizdir. Rusların kendileri için tehdit oluşturmamaları için Truman emniyet misakı yapmak istemiştir. Truman'ın üç devlet arasında emniyet misakı teklif etmesi barışı sağlanmasına yönelik alınan bir tedbirdir. Rusya kabul ederse barış devam eder yoksa riskli olur. (Vakit, 15 Temmuz 1945, No:9872, s.1)

başlangıcıdır. Hava saldırılarıyla Japon emperyalizminin çatısı çökertilmişti. Sovyetlerden Japonya'ya karşı savaşa ikna edilmese bile Amerikalılara üsler verilecek Çin'e yardım etmek suretiyle müttefikler desteklenecek ve Japonya'yı zor duruma düşürerek iktisadi tedbirler alınabilecekti. Bu bağlamda Japonya'nın karasularında emniyet kalmamıştı. Amerikan donanması, Pervasızca anavatana yaklaşır endüstri merkezlerini topa tutmuştu (Ulus, 20 Temmuz 1945, Sayı:43,s.1). Sovyetlerin Japonlar aleyhinde harbe girmeleri durumu Japonları barış teklifine yönlendirmiştir.

Meselenin diğeri ise Kore'dir. İngiltere, Amerika, Çin ve Kore'nin yavaş yavaş bağımsızlığa kavuşmasında anlaşmışlardır. Kore'yi kurtarmak Rusya'ya düşeceğine göre geleceğinde de söz sahibi olması gereklidir. Bu bağlamda Rusya'nın uzak şarktaki savaşa karışması birtakım meseleler çıkaracaktır. Bu meseleler halledilecek tarzda meselelerdir (Cumhuriyet, 20 Temmuz 1945, Sayı:7515, s.1).

Asım Us' un "Japonya'nın Barış Teklifi Rivayeti" adlı makalesinde İngiltere ve Amerika, Japonya'nın kayıtsız şartsız teslim olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu konuda Rusya'dan beklenen ise tarafsızlık değil, Uzakdoğu'da Almanya'ya karşı İngiltere ve Amerika siyasetlerine ittifak ile bağlı olduğu için Japonya meselesinde de İngiltere ve Amerika'nın yanında olması beklenmektedir (Vakit Asım Us, 19 Temmuz 1945, No:9876, s.1). Rusya'nın müttefiklerin yanında olması, Sovyet Rusya'nın kalkınmak için Amerika'dan ödünç para istemesine vesile olmuştur. Öte yandan bu durum Amerika için Rusya'ya karşı kullanılacak bir koz olarak karşımıza çıkmıştır. Rusya'nın borç istemesi pazarlık malzemesi haline getirilmiş ve Almanya meselesi çözüldükten sonra karşılıklı pazarlıklara girişilmiştir (Son Posta, 17 Temmuz 1945, No:5370, s.1).

Ekrem Uşaklıgil'in "Üçler Tebliğinden Çıkan Üç Netice" adlı makalesine göre; Potsdam'da konuşulması düşünülen ama konuşulmayan meseleler bulunmaktadır. Örneğin İran topraklarının boşaltılması konusu konuşulmayan konular arasındaydı. Müttefikler, İran topraklarında birçok Alman casusunun bulunduğunu iddia etmiş ve İran'a karşı askeri harekete başlatılmıştı. Sonuçta İran'da bulunan düşmanın birkaç yüz kişiyi geçmediği anlaşıldı. Bir İngiliz gazeteci "bahane arıyorsunuz, maksadınız İran yollarından faydalanarak Rusya'ya materyal yollamaktır" şeklinde yorum yapmıştır. Müttefikler, İran'ı işgal ettikten 6 ay sonra boşaltacaklarını söylemiş, 6 ay geçmesine rağmen İran'ın işgal altında olması müttefiklerin süreçte tam olarak iyi niyetli olmadıklarını ve kendi istek ve çıkarlarına göre davrandıklarını göstermiştir⁷.

Sonuç

II.Dünya Savaşı sonunda mihver güçler büyük bir yenilgi almış, özellikle Almanya, uzun yıllar onarılamayacak kadar zarar görmüştü. II. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru birtakım antlaşmalar yapılarak savaş süresince meydana gelen sorunlara çözüm bulunmaya çalışılmıştı. 17 Temmuz ile 2 Ağustos tarihleri arasında gerçekleştirilen Potsdam Konferansı daha çok barışı sağlamaya yönelik bir konferanstır. Barışı sağlamak elbette oldukça zordur. Bazı konularda devletlerin istek ve talepleri barışı sağlamayı neredeyse imkansız hale getirmiştir. Nitekim Rusya, savaştan uzak durup son sürece kadar savaşa katılmayı onaylamamış, sonrasında Türkiye'den taleplerde bulunmuştur. Rusya, zafer elde edene kadar bu taleplerini pek gündeme getirememiş fakat Almanya yenilgiye uğrayıp kendisinin zafer kazanmasıyla birlikte tarihi istek ve arzularını tekrar gündeme getirmiştir. Rusya, Potsdam Konferansı'nda Kars ve Ardahan gibi yerleri

7 Son Posta, 5 Ağustos 1945, No:5389, s.1.

istemiştir. Ayrıca bu isteklere ek olarak Boğazlar konusunda söz hakkı istemiştir. Bu istekler Türkiye tarafından kabulü imkansız olduğu için hiç düşünülmeden reddedilmiştir. Bu bağlamda bu istek ve arzuların yola çıkarak şu söylenebilir ki Rusya kendini güvende hissettiği her platformda tarihi emellerini kolaylıkla gündeme getirip ve fırsat verilirse bu istekler konusunda ısrarcı olacaktır. Rusya'nın ilerlemesini ve kendisinden güçlü olmasını istemeyen devletler, tarih boyunca bu tarz Türkiye'ye yönelik Rus taleplerinin karşısında durmuştur. Öte yandan Rusya'nın güç kazanabileceği durumlarda İngiltere, Fransa ya da Amerika gibi devletler de aynı şekilde Rusya'nın karşısında durmuştur. Bütün bunlar devletlerin çıkar odaklı hesaplarıyla birebir ilişkilidir.

Potsdam Konferansı'nda konuşulan konulardan biride maddi ve manevi sıkıntılardır. II. Dünya savaşında milyonlarca insan kimsesiz aç ve susuz kalmış ortaya türlü türlü hastalıklar çıkmıştır. Üç büyükler, Almanya'nın taksimi gibi meselelere odaklanırken öncelikli olarak odaklanılması gereken problemlerin arka plana itildiğini söyleyebiliriz. Türk ve yabancı basında birçok gazetecinin, asıl problemin insanlığın ne olacağı meselesini gündeme getirdiğini görmekteyiz. Öte yandan Almanya'nın durumu ve taksim nasıl olacağı konferansın en önemli konusudur. Çünkü savaş Almanya'nın başını çektiği mihver grubuna karşı yapılmıştır. Almanya taksim edilirken dengeye ve Alman halkının devamlılığına itina gösterilmiştir. Aksi bir şekilde herhangi bir devlete öncelik tanınır ya da çıkarlar konuşulursa müttefiklerin barış ya da huzur diye yaptıkları söylemleri yersiz ve dayanaksız kalacaktı. Özellikle Potsdam Konferansı'nda bu konulara dikkat edilmeye çalışılmış olsa da yine de konferans bu açılardan amacına ulaşamamıştır.

Rusya, Japonya konusunda ikna edilmeye çalışılmış ve Japonya'nın yenilgiye uğratılması için Rusya'nın desteği istenmiştir. Rusya'nın Japonya konusunda müttefiklere destek vermesi için Potsdam Konferansı sonrasında Rusya ve Amerika'nın çeşitli konularda pazarlığa giriştiğini görmekteyiz. Aslında barış ve huzur getireceğini söyleyen müttefiklerin kimi zaman kafalarına göre davrandıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Örneğin çok sayıda Almanın bulunduğu söylenerek İran işgal edilmiş ve 6 ay sonra boşaltılacağı söylenmesine rağmen İran toprakları boşaltılmamıştır.

Sonuç olarak söyleyebiliriz ki Potsdam Konferansı'nda savaşın getirdiği önemli konular konuşulmuş olmasına rağmen barış sağlanamamıştır. Bu sürecin soğuk savaşın başlangıcı olarak değerlendirilmesi, en doğru çıkarım olarak görülmektedir. Müttefik güçler, barış ve huzuru bir nevi sağladıklarından bahsetmiş olsa da günümüzde bile etkilerinin görüldüğü bir savaşın yaşanmış olması barış ve huzurun her daim yarım kalmasına neden olacaktır.

Kaynakça

Telif Eserler

- Armaoğlu, F. (1986). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Alkım yayınları.
- Başarı, M. (2022). *Potsdam Konferansı Sırasında İngiltere’de meydana Gelen Hükümet Değişimi Ekseninde Türk Dış politikası*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:49, ss.129-145.
- Benhür, Ç. (2004). *Stalin Dönemi Türk Sovyet İlişkileri*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı:15, ss.325-337.
- Çağrı, E. (1996). *Avrupa’nın intiharı ve İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Temel Sorunlar*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 51, Sayı:1, ss.259-273
- Dokuyan, S. (2013). *II. Dünya Savaşı sonunda Sovyetler Birliği’nin Türkiye’den İstedikleri*, CTAD, Sayı:18, ss.119-135.
- Hale, W. (2003). *Türk Dış Politikası 1774-2000*, İstanbul: Mozaik yayınları.
- Hasanlı, C. (2011). *Türk-Sovyet İlişkileri 1939-1953*, Ankara: Bilgi yayınevi.
- Keskin, M.ve Diğerleri. (1995). *Türk İnkılabı ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ufuk Kitabevi: Kayseri.
- Köse, İ. (2015). *Yalta ve Potsdam Konferansları: Sovyetler Birliği’nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri*, Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Sayı:19, ss.241-276.
- Kurtar, G. S. (2023). *Türk Basınında İkinci Dünya Savaşı, (Yüksek Lisans Tezi)*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Saray, M. (2011). *II. Dünya Savaşı Döneminde Türk-Sovyet İlişkileri*, Hz. İlyas Kamalov, İrina Svistinova, “Atatürk’ten Soğuk Savaş Dönemine Türk-Rus İlişkileri”, I. Çalıştay Bildirileri, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Sander, O. (2010). *Siyasi Tarih (1918-1994)*, Ankara: İmge yayınları.
- Sülün, B. (2016). *II. Dünya Savaşında Yapılan Konferanslar ve Türkiye*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Sotniçenko, A. (2011). *1945-1956 Yıllarında Türk-Sovyet Diplomatik Mücadelesi ve Sonuçları*, Hz. İlyas,Kamalov, İrina Svistinova, “Atatürk’ten Soğuk Savaş Dönemine Türk-Rus İlişkileri”, I. Çalıştay Bildirileri, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- TBMM, (2011). *Tarihe Düşen Notlar*, 1.Yasama Yılı Açılışlarında Cumhurbaşkanlarının Konuşmaları, Ankara: TBMM Yayınları.
- Tuncer, Hüner (2008), *Atatürkçü Dış Politika*, İstanbul: Kaynak yayınları.
- Turan, R. ve Diğerleri (2010), *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, Ankara: Okutman Yayıncılık.
- Uçarol, Rıfat (2010), *Siyasi Tarih*, İstanbul: Der yayınları.

Sürelî Yayınlar

- Ulus, 16 Temmuz 1945, Sayı:43, s.1.
- Tanin, 15 Temmuz 1945, Sayı: 4454, s.1.
- Tanin, 19 Temmuz 1945, No:4454, s.1.
- Ulus, 19 Temmuz 1945, No: 95, s.1.
- Tanin, 18 Temmuz 1945, Sayı:4454, s.1.
- Cumhuriyet, 5 Ağustos 1945, No:7531, s.3.
- Cumhuriyet, 5 Ağustos 1945, No:7531, s.1.
- Tanin, 25 Temmuz 1945, No:4454, s.1.
- Akşam, 24 Temmuz 1945, No:9615, s.1.
- Son Posta, 25 Temmuz 1945, No: 5378, s.1.
- Vakit, 23 Temmuz 1945, Sayı:9880, s.1.
- Vakit, 24 Temmuz 1945, No:9881, s.1.

- Son Posta, 22 Temmuz 1945, No:5375, s.3.
Tanin, 15 Temmuz 1945, Sayı: 4454, s.1.
Tanin, 22 Temmuz 1945, No: 4445, s.1.
Tanin, 3 Ağustos 1945, No:4454, s.1.
Akşam, 5 Ağustos 1945, No:9627,s.1.
Tanin, 17 Temmuz 1945, No: 4454, s.1.
Cumhuriyet, 1 Ağustos 1945, No: 7527, s.1.
Cumhuriyet, 21 Temmuz 1945, No:7516, s.1.
Cumhuriyet, 15 Temmuz 1945, Sayı:7510, s.1-3.
Vakit, 18 Temmuz 1945, No:9875, s.1.
Cumhuriyet, 19 Temmuz 1945, No:7514, s.1-3.
Akşam, 5 Ağustos 1945, No:9627,s.1.
Cumhuriyet,25 Temmuz 1945, No:7520, s.1.
Son Posta, 16 Temmuz 1945, No:5369, s.1.
Tanin, 23 Temmuz 1945, No:4454, s.1.
Akşam, 23 Temmuz 945, No: 9114, s.1.
Akşam, 31 Temmuz 1945, No:9622, s.1.
Tanin, 28 Temmuz 1945, No:4454, s.2.
Cumhuriyet, 2 Ağustos 1945, No:7528, s.3.
Cumhuriyet, 16 Temmuz 1945, Sayı:7511, s.1.
Son Posta, 17 Temmuz 1945, No:5370, s.1.
Vakit, 17 Temmuz 1945, No:9874, s.1.
Vakit, 17 Temmuz 1945, No:9874, s.1.
Ulus, 22 Temmuz 1945, s.1.
Son Posta, 23 Temmuz 1945, No:5376, s.1.
Vakit, 21 Temmuz 1945, No:9878, s.1.
Akşam, 21 Temmuz 1945, No:6912, s.1.
Tanin, 15 Temmuz 1945, No:4454, s.1.
Son Posta, 3 Ağustos 1945, No:5387, .s.1.
Cumhuriyet, 17 Temmuz 1945, s.1.
Akşam, 21 Temmuz 1945, No:6912, s.1.
Vakit, 15 Temmuz 1945, No:9872, s.1
Cumhuriyet, 18 Temmuz 1945, No:7513, s.1.
Son Posta, 17 Temmuz 1945, No:5370, s.1.
Son Posta, 17 Temmuz 1945, No:5370, s.1.
Son Posta, 27 Temmuz 1945,
Ulus, 20 Temmuz 1945, Sayı:43,s.1.
Cumhuriyet,20 Temmuz 1945, Sayı:7515, s.1.
Vakit, 19 Temmuz 1945, No:9876, s.1.
Son Posta, 17 Temmuz 1945, No:5370, s.1.
Son Posta, 5 Ağustos 1945, No:5389, s.1

Arşiv Belgeleri

TDA.571.35271.13871.63

TDA.571,35271.138715.63

TDA.571.68216.298511.85